

ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

*Л.М. Черенко,
кандидат економічних наук,
завідувач відділу Інституту демографії
та соціальних досліджень НАН України, с.н.с.*

У світовій науці дедалі активніше ведуться дискусії стосовно вибору найбільш ефективного ступеня соціалізації ринкової економіки. Широке обговорення цієї проблеми, особливо у другій половині ХХ сторіччя, було викликано зниженням темпів економічного зростання у країнах Західної Європи, які традиційно асоціювали з моделлю загального добробуту. І сьогодні вона не втрачає своєї популярності. Нині ця проблема привернула до себе увагу ще й з огляду на поступове входження в ринкову економіку країн Східної та Центральної Європи, які не тільки опинилися перед необхідністю вибору моделі державотворення, а й вимушені здійснювати значні соціальні видатки при вкрай обмежених ресурсах.

Дослідженням держави загального добробуту і відмінностей економічних моделей країн Європи та США приділяли, зокрема, увагу такі дослідники, як Петер Флора, Арнольд Дж. Хейденхеймер, Госта Еспінг-Андерсен, Рікардо Петрелла, Пітер Х. Ліндерт, Альберто Алесіна, Едвард Глезер та інші. Проте в Україні серйозні дискусії щодо майбутньої економічної моделі держави практично не ведуться, оскільки більшість дослідників зосереджує увагу на вирішенні актуальних проблем перехідного періоду, насамперед забезпечення економічного зростання та виконання соціальних зобов'язань.

Метою роботи є виявлення відмінностей держави загального добробуту від інших моделей розвинутих країн світу та визначення найбільш ефективного шляху подальшого розвитку для України.

Світова наука та практика державної діяльності сьогодні вирішує одне з найбільш дискусійних питань – наскільки ефективно та необхідне існування держави загального добробуту. Дедалі частіше висловлюються думки щодо зниження темпів економічного зростання країн Європи внаслідок високих соціальних видатків. Проте більшість дослідників, навіть серед прихильників американської моделі, вважають, що виникнення та існування держави добробуту є абсолютно обґрунтованим процесом, свого роду історичною закономірністю.

Відмінність моделі США, Японії та частково Великобританії від решти розвинутих країн, які пішли шляхом розвитку моделі держави загального добробуту, дослідники пояснюють низкою специфічних обставин, що стримували процес історичного переходу до

нової системи поглядів. Отже, ці три країни вважаються скоріше винятком, ніж правилом розвитку у світовому масштабі.

Якщо порівняти рівень перерозподілу коштів у США та країнах континентальної Європи¹, то можна виділити основні групи факторів, які певним чином підкреслюють цю різницю: рівень та структура витрат з державного бюджету, модель пенсійної системи, система оподаткування та регулювання ринку праці.

Загальні державні видатки по відношенню до ВВП в середньому по Європі у 2000 році становили 44,9% проти 29,9% по США та 37,3% – по Великобританії. При цьому для таких країн, як Швеція та Франція, показник складав близько 50%. Відповідно витрати на соціальні допомоги та соціальне страхування до ВВП становили: по континентальній Європі в цілому 17,6% (Франція, Німеччина та Швеція – близько 20%), у США – 10,6%, а у Великобританії – 15,6% [1]. Слід зазначити, що в США на всі без винятку соціальні програми відсоток витрат від ВВП поступався рівню інших розвинутих країн. Система перерозподілу у Великобританії більше схожа на США за рівнем видатків на програми у сфері ринку праці та охорони здоров'я, проте за рівнем пенсійних витрат вона випереджає навіть країни континентальної Європи.

Пенсійні системи традиційно передбачають перерозподіл коштів від молодих до осіб похилого віку, при цьому малозабезпечені особи пенсійного віку отримують у відсотках більше, ніж багаті. Це явище краще виражене в Європі, ніж у США. Податкова система країн Європи та США теж має певні відмінності – для бідних американців гранична ставка податку є вищою, ніж для бідних європейців, а для багатих – навпаки. Найсуттєвіші протиріччя європейської та американської моделей виявляються у питаннях захисту зайнятості та підтримки безробітних. Згідно з даними з різних джерел, гарантії працюючим, встановлені на державному рівні, практично відсутні у США, а у континентальній Європі мають чітке соціальне спрямування. Підтримка безробітних в США поступається європейським країнам не тільки за рівнем виплат, а й за їх тривалістю.

Таким чином, перерозподіл доходів на користь бідних є більшим у Європі. Окремі соціально вразливі категорії (інваліди, особи похилого віку, багатодітні сім'ї) також мають соціальний захист у США. Проте ця підтримка нижче європейського рівня, а перерахунок коштів на користь бідних у США значно поступається країнам Європи.

Прихильники американської моделі пояснюють цю різницю поширенням у США благодійництва, кошти від якого можуть частково замінити державні соціальні програми. Перевага благодійництва перед податками вбачається у можливості людини обирати певний напрям здійснення пожертвування, тобто сама людина, а не держава, визначає, на чию користь треба перерозподіляти кошти. Справді, у США благодійні внески значно перевищують показники по Європі. Суми пожертвувань на душу населення у США становили у 2000 році 691 дол., у Великобританії – 141 дол., а у Європі в цілому – лише 57 доларів. Однак благодійницькі кошти не перекривають різницю у державних витратах на соціальні цілі.

Чим же можна пояснити принципові відмінності економічної моделі країн Європи та США, якщо наприкінці XIX сторіччя їх практично не існувало, а поворотним пунктом розходження розвинутих країн у баченні моделі державотворення стали 20-ті роки XX сторіччя? Чи існує наукове обґрунтування тієї чи іншої моделі в сучасних умовах?

¹ Включені країни: Австрія, Бельгія, Данія, Німеччина, Греція, Італія, Іспанія, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Фінляндія, Франція, Швеція. Окремо розглядається Великобританія, яка за рівнем соціальних видатків займає проміжне становище між європейськими країнами та США.

Для відповіді на перше запитання необхідно виділити три групи пояснень, що визначають історичний розвиток країн: економічні; політичні; соціологічні (або особливості суспільної поведінки). Найбільшої уваги заслуговують економічні фактори, оскільки саме навколо економічного обґрунтування держави загального добробуту точиться багато дискусій. До основних ознак відмінності у ступені соціалізації економіки на макrorівні можна віднести: модель розподілу доходів до стягнення податків; відкритість економіки, мобільність доходів; ефективність податкової системи.

Згідно Ерхарду – чим вище нерівність у розподілі доходів до сплати податків, тим більша потреба в державному перерозподілі коштів у демократичному суспільстві. Проте при порівнянні системи США та країн Європи можна побачити іншу закономірність. Хоча нерівність у доходах до стягнення податків у США набагато вище, ніж в Європі, більший перерозподіл характерний для європейських країн. У США до стягнення податків 20% найбагатшого населення отримує 43,5% всіх доходів, а в Європі – 37,1%. Після перерозподілу доходів коефіцієнт Джині в США дорівнює 38,5%, а в Європі – 29,1%. Отже, основне економічне пояснення низьких соціальних трансфертів у США порівняно з Європою не спрацьовує. Тобто, теоретично у США мало б перерозподілятися більше коштів у бік нужденних, чого не спостерігається на практиці.

Відкритіші у економічному відношенні країни мають більшу диференціацію в доходах, а отже, потребують додаткових державних трансфертів для забезпечення соціальної стабільності. Оскільки відкрита економіка більше наражена на часті потрясіння, вона вимагає додаткового соціального перерозподілу для захисту населення від непередбачуваних обставин. Дослідники вважають, що сталість ВВП у США значно поступається країнам Європи. Та незважаючи на більшу нестабільність економіки США, соціальний перерозподіл значно вищий у країнах Європи.

Особливо серйозні дискусії точилися в минулому сторіччі щодо проблеми мобільності доходів. Суспільство великих можливостей, зразком якого завжди вважали США, може мати значну нерівність у доходах задля збереження можливості розбагатіти, тобто шансу для кожного вийти на більш високий рівень добробуту. Саме цей аргумент наводився як основний при обґрунтуванні американської моделі. Згідно з теорією, за наявності високої мобільності доходів кожна працююча людина може вийти зі стану бідності і підвищити свій рівень життя, а бідність працездатної людини в такій системі пояснюється небажанням працювати. Проте статистика останніх трьох десятиріч свідчить про неоднозначність твердження щодо високої мобільності доходів у США порівняно з Європою. Якщо для середнього квінтилію мобільність доходів у США за останні 10 років дійсно дещо вища порівняно з Європою, то для нижнього квінтилію (20% найбіднішого населення) характерна протилежна ситуація². Таким чином, вийти зі стану бідності в США менш вірогідно, ніж в Європі.

Вважається, що ефективніша система стягнення податків дає змогу загалом перерозподіляти меншу частку коштів і при цьому більше ресурсів направляти на соціальні цілі. Існує думка, що в країнах Європи в цілому податкова система більш ефективна, ніж у

² Розрахунки, проведені різними дослідниками (Готтшалк, Сполоаре, Чеччі, Ічіно, Рустічіні, Келл, Но Лонг, Ферріа та іншими), свідчать на користь таких тверджень: у Німеччині піднятися вгору за 10 років може 31% середнього квінтилію проти 34% у США, однак у нижньому квінтилію незмінно залишалися 60% в США та 43% у Німеччині; у Італії 12% батьків з середнього квінтилію мають дітей у верхніх квінтілях, проти 14% у США, при цьому відсоток батьків нижнього квінтилію, які мають синів у тій же дохідній групі, становить 21% в Італії та 25% у США; за даними 1985 року, узагальненими по всьому населенню країн щодо мобільності доходів, у США та країнах Скандинавії цей показник становив 23,5%, у Австрії – 19, а в Англії – 16,5%.

США, характеризується меншими адміністративними витратами, оскільки простіше стягувати високі податки для перерозподілу на користь бідних. До того ж окремі обстеження свідчать, що в континентальній Європі практика ухилення від податків дещо менш поширена, ніж у США. Та цього не можна сказати про всю Європу: одні країни мають досить ефективну податкову систему, а інші (наприклад, Італія) поступаються США за показником ефективності.

Таким чином, розглянуті фактори теоретико-економічного обґрунтування ступеня соціалізації економіки не підтверджуються практикою країн з розвинутою ринковою системою – якщо перші два правила не спрацьовують взагалі, то два інших працюють лише частково. Отже, основні пояснення різного ступеня соціалізації сучасних ринкових систем можуть лежати у площині політико-історичних процесів та формування суспільної думки.

Спеціалісти пояснюють феномен американської моделі стабільністю політичних інститутів, особливо мажоритаризму на противагу інституту пропорційного представництва в Європі. Подекуди це трактується як довіра широкому спектру тих інститутів, якими блокується направлення коштів до бідних громадян. Такий феномен не викликає подиву, оскільки засновники США створювали політичні інститути саме для тих цілей, яким вони слугують дотепер, зокрема, основний з них – захисту власності. Проте в Європі у XIX сторіччі існували інституційні структури більш правого спрямування, але вони значно трансформувалися за цей проміжок часу в результаті загальнонаціональних страйків та революцій. Такі масові явища виявилися більш ефективними у невеликих країнах Європи з малочисельною армією та незначною віддаленістю промислових районів від столиці, а у великих державах революції відбувалися після поразки у зовнішніх війнах. Всі ці фактори не могли спрацювати у США, до того ж успішності масових народних виступів перешкоджала етнічна різноманітність.

Розділення за етнічною ознакою може бути додатковим поясненням винятковості американської моделі, адже на державному та індивідуальному рівнях воно має суттєве значення у блокуванні перерозподілу. У зв'язку з цим перед європейською системою в майбутньому має постати вибір між етнічним різноманіттям та високим рівнем перерозподілу.

Як свідчать дослідження останніх десятиріч, у демократичних суспільствах рівень соціалізації економіки тісно пов'язаний з суспільною думкою щодо справедливого перерозподілу та природи бідності. Опитування стосовно життєвих цінностей, проведене в світовому масштабі, може дати уявлення про ставлення населення різних країн до причин бідності [1]. Якщо в Європі 60% населення вважають бідність наслідком непередбачуваних обставин (невдач), то в США таке пояснення дає лише 29% населення. Натомість, 60% населення США вважають, що бідні – ліниві, проти 26% у країнах Європи.

Інше дослідження, проведене по країнах Європи з 1976 до 2001 року [2], свідчить, що населення Великобританії та країн Півдня Європи (для яких характерний нижчий відсоток соціальних витатків до ВВП порівняно з іншими європейськими країнами) у поясненні бідності більше схожі на американців. Результати цих опитувань дають можливість зробити загальний висновок – ступінь соціалізації економіки прямо пов'язаний з уявленнями населення про природу бідності та справедливую модель перерозподілу доходів.

Таким чином, вибір моделі соціального розвитку країни швидше не має макроекономічного підґрунтя, він здебільшого пов'язаний з інституціональними особливостями, що склалися історично, а також з психологічним сприйняттям більшістю населення цієї моделі, яке, в свою чергу, залежить від ментальності та специфіки розвитку суспільних процесів.

Якщо трансформувати ці висновки для України, то слід виділити три основних моменти:

- 1) інституціональні особливості є до кінця невизначеними, такими, що перебувають у стадії формування, проте історично на них здійснює вплив колишня соціалістична система;
- 2) менталітет, специфіка суспільного розвитку та сьгоднішні настрої у суспільстві свідчать про неприйняття більшістю населення американської моделі;
- 3) відсутня значна етнічна різноманітність, яка могла б блокувати перерозподіл на користь бідного населення.

На думку Пітера Х. Ліндерта [3], історичною передумовою виникнення нової країни з ознаками моделі загального добробуту є такі фактори, як демократія, постаріння населення, рівень доходів, розвиток торгівлі та соціально-етнічні зв'язки. Виходячи з цього, він вважає, що основні кандидати у країни з високим ступенем соціальних видатків розташовані в Центральній та Східній Європі, де означені фактори разом з комуністичним спадком сприяють підтриманню значних за розміром трансфертів.

З цього виходить загальний висновок, що для України більш придатна європейська модель з високим ступенем соціалізації економіки. Та як можна прийти до реалізації такої моделі за низьких показників економічного розвитку?

На перший погляд, мета розвитку будь-якої країни формулюється просто і зрозуміло – поліпшення життя людей. Із таким визначенням мети важко не погодитись, отже воно є загальноприйнятим, однак коли постає питання щодо суті розуміння кращого життя та засобів його досягнення, думки розходяться до діаметрально протилежних. Переважна більшість дослідників та державних діячів, незалежно від обраної країни, вбачають вирішення проблеми підвищення життєвого рівня у забезпеченні населення найбільш необхідними благами, серед яких центральне місце традиційно посідають доходи.

Логіка такого бачення виражається формулою: “Дайте людям гроші, і вони самі вирішать, чого їм не вистачає для щастя”. Саме таку ідею покладено в основу економіки розвитку, яка центральним і визначальним фактором розвитку країни вбачає економічне зростання. Ця теорія базується на припущенні, що зростання економічного багатства автоматично трансформується в зростання добробуту всього населення. Звідси – висновок: якщо економічне багатство невід’ємне від добробуту та благополуччя людей, то воно є і метою розвитку, і засобом його досягнення.

Інша позиція, що базується на моделі соціального розвитку, розглядає економічне зростання лише як засіб для підвищення рівня і якості життя людей. Економічний розвиток не можна розглядати як кінцеву мету розвитку. Модель соціального розвитку базується на принципах людського розвитку і являє собою цілісне бачення підвищення якості життя людей.

Проте економічне зростання та соціальний розвиток не виключають одне одного, а навпаки, взаємопов'язані та взаємодоповнючі. Ототожнення зростання та розвитку можна вважати парадигмою економічного зростання. Думка про те, що економічне зростання тотожне розвитку, склалася переважно під впливом економіки розвитку, тобто галузі економічної науки, присвяченої проблемам підвищення життєвого рівня населення країн з низькими доходами.

Економіка розвитку з самого початку зосередилася в основному на питаннях розширення обсягів виробництва товарів та послуг, оскільки традиційно вважалося, що зростання валового внутрішнього продукту на душу населення зменшує масштаби злиденності і підвищує загальний рівень добробуту населення. Саме таким чином зростання стало вва-

жати не тільки засобом, а й метою самого розвитку. Дискусії щодо альтернативних стратегій здебільшого зводилися до обговорення шляхів прискорення зростання виробництва товарів та послуг [4].

Засновники цієї теорії, піддаючи критиці класичні економічні теорії (Сміта, Рікардо, Мальгуса) за їх перебільшене ставлення до змінних величин капіталу, формують мету економіки розвитку як “збільшення реального доходу на одну особу” [5]. Наприкінці 60-х – на початку 70-х років минулого століття усвідомлення посилення негативних процесів у суспільстві (таких, як значна та необґрунтована нерівність у доходах, стабільні масштаби бідності) при економічному зростанні у вигляді ВВП на душу населення призвело до певних змін у системі показників вимірювання розвитку, але сутність та мета нових трактувань економіки розвитку залишилася незмінною. До того ж доповнення системи показників вимірювання розвитку відбулося і завдяки усвідомленню прихильниками цієї теорії негативного впливу посилення нерівності на економічне зростання.

На постсоціалістичному просторі модель економіки розвитку набула особливої популярності. Такий підхід виявився привабливим внаслідок кількох причин. По-перше, це традиційні уявлення щодо зв'язку між виробництвом та благополуччям людини, які ґрунтуються на економічному досвіді та логічному осмисленні подій. Виробництво впливає на зайнятість та забезпечує особисті доходи громадян і надходження до бюджету. За рахунок цих коштів утримується соціальна сфера та структури, що забезпечують особисту безпеку громадян.

Друга причина пов'язана зі стартовими умовами розвитку у більшості країн перехідної економіки та країн, що розвиваються. Зокрема, в пострадянських країнах швидкі економічні трансформації призвели до збідніння широких верств населення, внаслідок чого серед широкого спектра факторів, які визначають добробут людини у суспільстві, на перше місце вийшли доходи як уособлення реалізації всіх потреб.

Проте вже наявний досвід країн викликає сумніви щодо істинності основного постулату моделі розвитку – чи справді є прямий і автоматичний зв'язок між економічним зростанням та підвищенням якості життя людей. А якщо ні, то які причини його відсутності. Можна навести, принаймні, кілька аргументів щодо відсутності прямого зв'язку між зростанням ВВП на душу населення та підвищенням рівня життя всіх прошарків населення.

1. Нерівномірний розподіл доходів.

Міжнародний досвід свідчить, що суспільне багатство, створене в результаті економічного зростання, часто розподіляється нерівномірно. Сьогодні таке явище можна спостерігати серед постсоціалістичних країн, які почали виходити з кризи. Аналізуючи ситуацію в Росії, Марк Меллок Браун відзначає: “Нерівність доходів, підвищена концентрація багатства і значні відмінності у рівні життя знижують рівень згуртованості суспільства і показники індексу людського розвитку. Крім того, як показав досвід країн Латинської Америки, ці тенденції можуть призвести до серйозного зниження потенціалу економічного розвитку суспільства, позбавивши його життєво важливого людського та соціального капіталу. Забезпечення цих умов вимагає переорієнтації пріоритетів держави у бік надання достатнього рівня соціальної підтримки з необхідним рівнем ефективності... З цієї точки зору вирішення соціальних проблем, у тому числі, забезпечення доступу громадян до послуг охорони здоров'я та освіти, стає найбільш актуальним завданням для країни” [6].

2. Нерівномірний розподіл витрат на економічне зростання.

Економічне зростання веде не тільки до збільшення суспільного багатства, а й до витрат, тягар яких нерівномірно розподіляється серед різних прошарків суспільства. На-

приклад, побічним результатом ефективної економічної політики може стати зростання рівня безробіття серед працівників окремих галузей чи підприємств, яке частіше торкається низькооплачуваних робітників.

3. Характер використання виробленого в суспільстві багатства або розподілу доходів.

Використання виробленого багатства є не менш важливою проблемою, ніж його виробництво. Розподіл доходів у суспільстві залежить від національних або політичних пріоритетів, від вибору стратегічних орієнтирів розвитку або моделі держави. Особливо гостро стоїть проблема розподілу доходів в суспільстві, коли політичні пріоритети йдуть у протиріччя зі стратегічними орієнтирами суспільного розвитку.

4. Розв'язання окремих проблем соціального розвитку не потребує значних витрат. Адже сфери життєдіяльності людини не вичерпуються лише економікою (це і фізичний та культурний розвиток, здоровий спосіб життя, спілкування тощо).

Отже, економічне зростання є лише засобом покращення життя людей. Воно не завжди справляє позитивний ефект на якість життя переважної більшості суспільства, не змінюючи рівень достатку певної частини населення і при цьому покладаючи на нього найбільші витрати економічного зростання.

Зрозумілою реакцією на переважання в економічній теорії та практиці розвитку моделей, які базуються на економічному зростанні, стало виникнення концепції людського розвитку. Проте концепції та моделі соціального розвитку не заперечують важливість економічного зростання. Один із засновників теорії людського розвитку Мабуб-уль-хак стверджував: “Відправною точкою стратегії людського розвитку є розуміння всіх складових традиційних моделей зростання з позицій людини. Чи беруть участь люди в процесі економічного зростання та чи користуються вони його результатами? Чи в змозі вони скористатися можливостями вільної торгівлі? Чи розширюють нові технології можливості їх вибору, чи, навпаки, звужують їх? Чи супроводжується економічне зростання створенням нових робочих місць? Чи відкритий вільний ринок для всього населення?” [7].

Економічне зростання виступає важливою передумовою соціального розвитку, оскільки лише в процесі зростання створюються ресурси для забезпечення розвитку людини. Крім того, якщо людський розвиток передбачає розширення можливостей та зростання здібностей людини, то однією з найбільш важливих сфер їх реалізації є зайнятість та економічна активність. Усвідомлення можливості власними зусиллями забезпечити добробут своєї родини посилює самоповагу та задоволеність власним становищем. Отже, стійке підвищення добробуту населення неможливе без економічного зростання. Людський розвиток та економічне зростання можуть посилювати один одного. Інвестиції в освіту, охорону здоров'я і професійну підготовку мають сприяти зростанню продуктивності праці, розширюючи тим самим можливості економічної діяльності людей. Рівномірний розподіл доходів збільшує кількість людей, спроможних придбати товари та послуги, які виробляються в країні, стимулюючи тим самим зростання виробництва. Найважливішим у зв'язку між зростанням та розвитком є розширення свободи вибору людей. Свобода вибору в економічній, політичній та соціальній сферах має привести до економічного зростання – справедливого, демократичного, через те й стійкого.

Таким чином, економічне зростання не мета, а засіб для розвитку. Практичні зусилля, спрямовані на розвиток країни, доцільно концентрувати в тих сферах життєдіяльності, які сприяли б розширенню можливостей людей будувати своє життя та благополуччя власними зусиллями, забезпечуючи при цьому максимальну рівність можливостей та соціальну підтримку тим, хто не здатен власноруч вирішувати свої проблеми. Але така політика вимагає витривалості значних ресурсів, джерелом яких є ніщо інше, як економіч-

на діяльність. Тому на практиці реалізація моделі соціального розвитку натикається на низку проблем, вирішення яких є непростим завданням.

1. Протиріччя між підвищенням економічної ефективності та рівномірним розподілом результатів і витрат економічної діяльності.

У довгостроковій перспективі заходи із забезпечення економічної ефективності підвищують рівень продуктивності праці та сприяють зростанню виробництва. Однак у короткостроковий термін їх реалізація може погіршити рівень життя значної частини населення.

2. Забезпечення достатнього рівня фінансування соціальних програм.

Високі державні витрати на соціальну сферу не гарантують підтримання сталого економічного розвитку та розширення швидкими темпами економічної бази, яка здатна була б підтримувати фінансування соціальних програм в майбутньому, принаймні, на такому ж рівні. Вирішення цієї проблеми можливе за рахунок підвищення ефективності соціальних видатків та за рахунок розширення економічної бази.

3. Встановлення балансу між прибутковістю та соціальною відповідальністю бізнесу.

Прибуткова економічна діяльність підприємств забезпечує створення суспільного багатства. Водночас підприємства мають нести відповідальність перед суспільством та своїми працівниками, перед населенням того міста чи села, де вони розташовані.

Ці проблеми та протиріччя можуть бути вирішені шляхом проведення ефективної державної політики, якщо чітко визначена стратегічна мета розвитку країни. При цьому не слід забувати, що лібералізація економіки не може бути самоціллю, вона підпорядковується вищим політичним завданням. Соціальна якість суспільного устрою, який базується на ринковому господарюванні, найбільшою мірою залежить від моделі розподілу доходів. Можливість споживачів впливати на економічні процеси залежить від їхньої купівельної спроможності, тобто від наявного доходу. При цьому соціально вразливі верстви населення здебільшого позбавлені можливості участі в процесі регулювання виробництва, а працездатні особи обмежені у такому впливі розміром свого доходу. Соціальні проблеми, обумовлені різним рівнем доходу, виникають у тих випадках, коли окремі види доходів від праці виявляються недостатніми для забезпечення прийнятної рівня життя, або коли існуючі різниці у рівнях доходів є невинуватими з огляду на відмінність у характері, кількості та якості праці.

У дискусіях щодо майбутнього держави загального добробуту в епоху глобалізації значна частина економістів та державних діячів схильні вважати соціальні видатки лише тягарем, тим самим ігноруючи їх вплив на економічну, соціальну та політичну продуктивність. Проте інші дослідники вбачають майбутнє саме у моделі держави загального добробуту, адже відчуження значної частини населення від результатів економічного розвитку може мати тимчасовий позитивний ефект для економічного зростання, але в перспективі воно загрожує стабільності суспільства та його майбутньому.

Сьогодні у Західній Європі схильні говорити про перебудову соціальної держави, а не про її демонтаж. Європейські країни мають життєздатні політичні стратегії соціального захисту, завдяки яким вдається пом'якшувати ситуацію з бідністю та розвивати принципи соціальної справедливості. Більш високі видатки на соціальний захист обумовлюють нижчий рівень відносної бідності та нерівності.

Населення, яке відчуває себе соціально захищеним, активно підтримує прогресивні структурні зрушення в економіці. Вимагати самовідповідальності можна лише від людей,

у яких є можливість отримати професію та роботу, що забезпечує достойне життя та освіту для дітей. А перекладання всієї відповідальності за соціальні ризики на індивідів рівнозначно фатальній помилці, за виправлення якої доведеться платити темпами економічного зростання в майбутньому.

Джерела

1. Альберто Алесина, Едвард Глейзер. Борьба с бедностью в США и Европе: разница шириной в пропасть. — Нью Йорк.: Оксфорд Юниверсити Пресс, апрель 2004.
2. Серж Погам, Марион Сельц. Восприятие бедности в Европе с середины 70-х годов. // Материалы семинара по проблемам измерения бедности, 30 ноября—2 декабря 2005.
3. Peter.H.Lindert. Growing Public: Is the Welfare State Mortal or Exportable? — University of California — Davis, 17 April 2005. — 47 p.
4. Gniffin, Keith. Alternative Strategies for Economic Development. — London: Macmillan, 1999. Second Ed.
5. Майер Джеральд М., Раух Джеймс Е., Філіпенко Антон. Основні проблеми економіки розвитку. — К.: Либідь, 2003. — 688 с.
6. Mark Malloch Brown. Balancing Economic and Social Goals. — Moscow Times, 18 March 2004.
7. Mahbub ul Hag. The Human Development Paradigm // Sakiko Fukuda-Parr and Shiva Kurenar (eds.) Reading of Human Development, P. 17–34. Oxford University Press, 2003.
8. Брюна Э. Экономический рост с «человеческим лицом»: проблемы устойчивого развития // Материалы международной конференции «Достижение первой цели тысячелетия: концептуальные подходы и пути реализации», 2–3 ноября 2004 г. — Минск, Беларусь. — С. 141–148.

Аннотация. В статье проведен сравнительный анализ моделей социального развития развитых стран мира на примере США и континентальной Европы. Определены проблемы развития модели государства общего благосостояния и ее внедрения в странах с переходной экономикой.

Summary. In the article the comparative analysis of social development models of the world developed countries is conducted on the example of the USA and Continental Europe. Certainly problems of model development of the commonwealth state and its introduction in the countries of transitional economy.

Стаття надійшла до редакції журналу 25.05.2006 р.